

BÖLÜM 11

I-Cumhuriyet Dönemi ve Günümüz Mardin’i: Değişim ve Gelecek

1-Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşunda Mardin Bağlamı

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu, Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşü sonrası başlayan Milli Mücadele’nin bir sonucudur. Bu süreçte Mardin de, yeni devletin inşasında önemli bir rol oynamıştır.

Osmanlı’nın Yıkılış Nedenleri

Osmanlı Devleti’nin çöküşü, çok boyutlu yapısal sorunlara dayanır:

1. **Yönetim ve Ordu:** Taht kavgaları ve Ekberiyet Sistemi’nin getirdiği yetersiz yöneticiler, merkezi idareyi zayıflattı. Yeniçeri Ocağı gibi askeri yapılar disiplinini kaybederken, ordu teknolojik gelişmelere ayak uyduramadı.
2. **Bilim ve Adalet:** Medreselerin pozitif bilimleri dışlaması, bilgin sınıfının yetersiz kalmasına neden oldu. Adalet sistemindeki rüşvet ve kayırmacılık, halkın devlete olan güvenini sarstı.
3. **Ekonomi: Kapitülasyonlar,** sanayi devriminin gerisinde kalınması, savaş masrafları ve **Düyun-u Umumiye Teşkilatı** gibi faktörler ekonomiyi çöküşe sürükledi. Coğrafi keşifler ve dirlik sisteminin bozulması da bu durumu hızlandırdı.
4. **Jeopolitik Konum:** Anadolu’nun stratejik konumu, Batılı güçlerin “Şark Meselesi” politikalarıyla Osmanlı’yi hedef almasına neden oldu.

Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşu ve Kazanımları

Osmanlı’nın yıkılışının ardından, Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Milli Mücadele başarıya ulaşarak Türkiye Cumhuriyeti’ni kurdu.

1. **Cumhuriyet'in İlanı (29 Ekim 1923):** “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” ilkesiyle Cumhuriyet ilan edildi ve Mustafa Kemal Atatürk ilk cumhurbaşkanı seçildi.
2. **Halifelğin Kaldırılması (3 Mart 1924):** Halifelğin kaldırılması, tevhîd-i tedrisat kanunu (eğitim-öğretimin birleştirilmesi) gibi devrimlerle laikleşme yolunda en önemli adımlar atıldı.
3. **Anayasalar:** 20 Ocak 1921 Anayasası Milli Mücadele'nin ilk hukuki belgesi olurken, 1924 Anayasası'yla parlamenter sisteme geçiş yolunda adımlar atıldı. Bu anayasa, 1937'de **Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik, Laiklik, Devletçilik ve İnkılapçılık** ilkeleriyle güçlendirildi.
4. **Siyasi Kazanımlar:** Cumhuriyet, egemenliği kayıtsız şartsız millete vererek bireysel özgürlükleri ve eşitliği ön plana çıkardı. **Kadınlara siyasi hakların tanınmasıyla** Türk tarihinde bir ilke imza atıldı. Atatürk, toplumun yarısını oluşturan kadınların özgürleşmeden ilerlemenin mümkün olamayacağını vurguladı.
5. **Halkçılık ve Toplumsal Eşitlik:** “Sınıfsız, ayrıcalıksız, kaynaşmış bir toplum” hedefiyle **Aşar Vergisi** kaldırıldı, köylü desteklendi ve aydın-halk bütünleşmesi amaçlandı.

II-Mardin'de İkinci Dünya Savaşı Yılları ve Tek Parti Dönemi

Türkiye, **İkinci Dünya Savaşı** yıllarında Atatürk'ün “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesi doğrultusunda **tarafsızlık politikası** izledi. Bu dönemde Mardin de dahil olmak üzere tüm ülke, savaşın ekonomik ve sosyal etkilerinden korunmak için çeşitli tedbirler aldı.

- **Varlık Vergisi (11 Kasım 1941):** Savaşın getirdiği ekonomik sorunlar ve karaborsacılıkla mücadele etmek amacıyla çıkarılan bu vergi, özellikle gayrimüslim ticaret erbabını hedef aldı. Bu uygulama, azınlıkların ekonomik gücünü azaltmış ve devlete olan güvenlerini sarsmıştır. Ödemeyi yapamayanlar Aşkale gibi çalışma kamplarına gönderilmiştir.

Türkiye, bu zorlu dönemde savaşın dışında kalmayı başararak hem diplomatik bir başarı elde etti hem de ülkenin savunma kapasitesini güçlendirmeye çalıştı.

3- Tek Partiden Çok Partili Hayata Geçiş (1945-1950)

II. Dünya Savaşı'nın demokrasilerin zaferiyle sona ermesi, Türkiye'de de çok partili demokrasi taleplerini artırdı. Sovyetler Birliği'nin toprak talepleri karşısında Türkiye, Batılı müttefiklere yakınlaşmaya başladı.

Çok Partili Hayata Giden Yol

- 1. İsmet İnönü'nün Açıklamaları:** Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1945'te yaptığı konuşmalarla çok partili hayata geçişe sıcak baktığını gösterdi.
- 2. Dörtlülük Takrir:** CHP içinde Celâl Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan gibi isimler, daha fazla özgürlük ve demokratikleşme talep eden "Dörtlülük Takrir" adlı önergeyi sundular. Önergenin reddedilmesi üzerine bu isimler CHP'den ayrıldı veya ihraç edildi.
- 3. Demokrat Parti'nin Kuruluşu:** Celâl Bayar'ın liderliğinde **Demokrat Parti (DP)**, 7 Ocak 1946'da kuruldu. Liberalizm ve demokrasiyi temel alan DP, CHP'nin devletçi ekonomi politikasına karşı çıktı.

2-1950 Seçimleri ve "Beyaz Devrim"

Asıl kırılma noktası, **14 Mayıs 1950** seçimleri oldu. Tamamen serbest ve hilesiz yapılan bu seçimde, halkın büyük desteğini alan DP, oyların %52.7'sini alarak iktidara geldi. CHP ise %39.4'te kaldı. Bu seçim, iktidarın kansasız ve hür bir seçimle el değiştirmesi nedeniyle "Beyaz Devrim" olarak tarihe geçti ve 27 yıllık tek parti dönemini sona erdirdi.

- 1. Yeni Hükümet:** Seçimlerin ardından TBMM, Celâl Bayar'ı Türkiye'nin üçüncü cumhurbaşkanı, Adnan Menderes'i ise başbakan olarak seçti.
- 2. DP'nin İlk İcraatları:** DP hükümetinin ilk icraatlarından biri, **Arapça ezan yasağını kaldırmak** oldu. Radyoda dini yayınların ve mevlitlerin okunmasına da izin verildi.

3-Mardin'de Tek Parti Dönemi (1938-1950)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Mardin, hem ulusal politikaların hem de yerel dinamiklerin etkisi altında değişimler yaşamıştır.

1. Valiler: Bu dönemde Mardin valileri sık sık değişmiş, bu durumun kalkınma hamlelerini yavaşlatmış olabileceği düşünülmektedir.

2. Belediye Başkanları: Abdulkadir Kalav (1937-1943) ve Mehmet Saraçoğlu (1946-1950) dönemlerinde sosyal ve kültürel gelişmeler yaşansa da, savaş koşulları ve altyapı eksiklikleri nedeniyle büyük başarılar kaydedilememiştir. Özellikle su sıkıntısı önemli bir sorun olarak kalmıştır.

Bu dönemde görev yapan hükümetler, ülkeyi II. Dünya Savaşı'nın zorlu koşullarından korumak için çaba sarf etmiş, 1946'da çok partili hayata geçiş denemeleri yapmış ve nihayet 1950'de demokratik bir seçimle iktidarı devretmişlerdir.

4-Mardin'de Sosyal ve Kültürel Yaşamın Canlılığı

Cumhuriyetin ilk yıllarında, özellikle tek parti döneminde Mardin'deki sosyal ve kültürel hayatın ne kadar üst seviyelere çıktığının kanıtı olarak döneme ait fotoğraflar sunulmaktadır:

19 Mayıs Etkinliği (1937): Gençliğe verilen önemin bir göstergesi olarak Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet'i emanet ettiği Mardin Gençliği'nin yer aldığı fotoğraf, dönemin milli bayramlara verilen önemi yansıtır.

Cumhuriyet Bayramı (1952) ve Bayram Merasimi (1935): Bu görseller, Cumhuriyet döneminde bayram kutlamalarının coşkusu ve toplumsal katılımcılığını ortaya koyar.

Ensari Ailesi (1939): Mardin'in köklü ailelerinden Ensari Ailesi'nin döneme ait bir fotoğrafı, şehrin sosyal yapısındaki önemli ailelerin varlığını ve dönemin estetiğini gözler önüne serer.

Mardin Muallimler Birliği Etkinliği (1933): Öğretmenlerin birlikteliğini ve eğitime verilen önemi gösteren bu fotoğraf, Cumhuriyet döneminin eğitim alanındaki atılımlarını ve aydınlanma çabasını simgeler.

Cumhuriyet Bayramına aid bir int ba
" Köylüler Belediye önünde "

Mardin Cumhuriyet İlkokulu (1940'lı Yıllar): Başöğretmen Tevfik Oral ve Öğretmen Fuat Tuğmaner'in yer aldığı bu fotoğraf, eğitimin kırsal kesime kadar yayılma çabasını ve öğretmenlerin toplumdaki saygın yerini gösterir.

Mardin Protokolü (1940): Dönemin Mardin protokolünü gösteren bu fotoğraf, şehirdeki idari ve toplumsal hiyerarşiyi yansıtır.

Turgut Özal ve Dönem Arkadaşları (1942): Mardin'deki eleme devresinde başarı kazanan gençlerin öğretmenleriyle birlikte çekildiği bir fotoğraf, geleceğin önemli siyasetçilerinden Turgut Özal'ın da gençlik yıllarındaki eğitim yolculuğuna ışık tutmaktadır. Bu, Mardin'in ulusal düzeye önemli şahsiyetler yetiştirme potansiyelini de gösterir.

Bu bölüm, İkinci Dünya Savaşı yıllarının zorlu koşullarına rağmen Türkiye'nin bağımsızlık ve tarafsızlık mücadelesini, tek parti döneminin iç siyasetini ve çok partili hayata geçiş sürecini ele alırken, Mardin'in bu dönemdeki yerel yönetim, sosyal ve kültürel gelişimine dair önemli detaylar sunmaktadır. Mardin, ulusal tarihin büyük dönüşümlerini kendi özgün dinamikleriyle yaşamış bir şehir olarak bu raporda yerini almıştır.

III- Mardin’de Çok Partili Dönem ve Demokrat Parti İktidarı

1950 seçimleriyle Türkiye’nin çok partili hayata geçişi, Mardin’in siyasi hayatında da yeni bir dönemi başlattı. Bu dönemde Demokrat Parti (DP) iktidarı, şehirde önemli gelişmelere sahne oldu.

TBMM’de Mardin Temsili (1950-1954)

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 9. döneminde, çok partili hayatın bir yansıması olarak Mardin’i hem **Demokrat Parti (DP)** hem de **Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)** milletvekilleri temsil etmiştir.

- 1. Demokrat Parti’den:** Abdurrahman Bayar, Abdulkadir Kalav, Cevdet Öztürk, Kemal Türkoğlu
- 2. Cumhuriyet Halk Partisi’nden:** Mehmet Kamil Boran, Ali Rıza Erten, Aziz Uras

Bu liste, Mardin’in siyasi olarak farklı görüşlere ev sahipliği yaptığını göstermektedir.

Demokrat Parti Hükümetleri (1950-1960)

DP’nin iktidarda olduğu bu on yıllık dönemde, Türkiye’de beş farklı hükümet kurulmuştur. **Adnan Menderes**, 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra tek başına hükümet kurma çoğunluğunu elde etmiş ve bu dönemde başbakanlık yapmıştır.

I. Menderes Hükümeti (22.05.1950-09.03.1951) ve **II. Menderes Hükümeti** (09.03.1951-17.05.1954), bu dönemin önemli kabineleridir. Hükümetler, TBMM’den güvenoyu alarak görevlerine başlamıştır.

Mardin Yerel Yönetimi (1952-1954)

Bu dönemde Mardin’in yerel yönetiminde de değişimler yaşanmıştır:

- 1. Belediye Başkanı: Beşir Günay (Kore)**, 1952-1953 yılları arasında belediye başkanı olarak görev yapmıştır. Kendisi, Kore Savaşı’nda 6. Bölük Komutanlığı yapmış önemli bir şahsiyettir.

2. **Vali: Cahit Betil**, 1952-1954 yılları arasında Mardin Valisi olarak görev yapmıştır.

Bu dönem, Mardin'in çok partili hayata geçişle birlikte siyasi ve idari yapısında yaşadığı değişimleri yansıtmaktadır.

4-Türkiye Cumhuriyeti X. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1954-1957)

TBMM X. Dönem (1954) Mardin Milletvekilleri **tamamen Demokrat Parti'den** seçildi: İbrahim Ethem AYBAR, Abdurrahman BAYAR, Bahaettin ERDEM, Abdulkadir KALAV, Cevdet ÖZTÜRK, Halim ŞATANA. Bu durum, 1950'li yılların ortalarında Demokrat Parti'nin Mardin'deki güçlü desteğini gösteriyordu.

5-Demokrat Parti Hükümetleri'nin Devamı

III. Menderes Hükümeti (17.05.1954-09.12.1955): 1954 genel seçimleri sonrasında Adnan Menderes tarafından kurulan bu hükümet, TBMM'de 491 kabul oyuyla güvenoyu aldı. Ancak Menderes, DP grubundaki reform isteklerinden kaynaklanan huzursuzluk nedeniyle istifa etti.

IV. Menderes Hükümeti (09.12.1955-25.11.1957): Adnan Menderes'in yeniden kurduğu bu hükümet, 16 Aralık 1955'teki güven oylamasında 389 milletvekilinin desteğini aldı. Bu hükümet, 1957 genel seçimleri nedeniyle sona erdi.

6-Mardin Valileri (1954-1959)

Bu dönemde Mardin Valileri olarak görev yapan isimler şunlardı:

1. M. Muhsin GÖKKAYA (1954-1955)
2. Kamuran CUHRUK (1955-1956)
3. İlhami ERTEM (1956-1958)
4. Avni ÇİRAZ (1958-1959)

7-Mardin Yerel Yönetimi (1953-1957)

Mardin Belediye Başkanı İbrahim Ethem Aybar Dönemi (1953-1954):

İbrahim Ethem Aybar, daha önce Diyarbakır Borsa Umûmî Kâtipliği yapmış ve TBMM X. Dönem Mardin Milletvekili olarak görev almıştı.

Mardin Belediye Başkanı Beşir Günay'ın İkinci Dönemi (1955-1957):

Beşir Günay, ilk belediye başkanlığı döneminde başlattığı ve Mardin için birincil öneme sahip olan su ihtiyacını Gurs köyünden getirme çalışmasının bu ikinci döneminde sonuçlanmasını sağladı. Bu, Mardin'in altyapısı için önemli bir gelişme oldu.

10-Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Mardin'i Ziyaretleri:

1957 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Mardin'e yaptığı ziyaretler, şehrin ulusal düzeydeki önemini ve DP iktidarının Mardin'e verdiği önemi gösteriyordu. Özellikle Birinci Cadde'deki su şebekesi inşaatını denetlemesi ve Süryani cemaatini ziyaret etmesi, hükümetin kalkınma ve azınlık politikalarına vurgu yapmaktaydı.

IV-Türkiye Cumhuriyeti XI. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1957-1960)

TBMM XI. Dönem (1957) Mardin Milletvekilleri listesi dikkat çekicidir, çünkü **tüm milletvekilleri Cumhuriyet Halk Partisi'nden seçildi**: Mehmet Ali ARIKAN, Mehmet Kamil BORAN, Abdulvahap DİZDAROĞLU, Şevket DURSUN, Halim KERMOĞLU, Hasan Reşit TANKUT, Selim TELLİAĞAOĞLU, Aziz URAS. Bu durum, 1957 seçimlerinde Mardin'de siyasi dengelerin yeniden değiştiğini ve CHP'nin güç kazandığını gösteriyordu.

1-Demokrat Parti Hükümetlerinin Sonu

Menderes Hükümeti (25.11.1957-27.05.1960): Adnan Menderes'in son hükümeti, 4 Aralık 1957'deki güven oylamasında 403 kabul oyu alarak göreve başladı. Ancak bu hükümetin görevi, **27 Mayıs 1960 askeri müdahalesiyle** sona erdi.

2-Demokrat Parti İktidarı Döneminde Yaşanan Tartışmalar ve Olaylar

Demokrat Parti iktidarı, Türkiye’de siyasi gerilimin arttığı bir dönem oldu.

Cumhuriyetin Kuruluş İlkeleriyle Çelişen Uygulamalar İddiaları: Demokrat Parti’yi kuran şahsiyetlerin, Cumhuriyetin kuruluş ilkeleriyle ters düşen ve anayasa güvencesi altındaki bazı yasaları çiğnediği yönünde eleştiriler mevcuttur. Bunlar arasında:

2590 sayılı Lakap ve Unvanların Kaldırılmasına Dair Kanun: Ağa, hacı, hafız, hoca, molla, efendi, hazret, hanım gibi unvanların kullanımının kaldırılmasına dair kanuna göz yumulduğu iddia edilmiştir. Oy kaygısıyla zorunlu iskânın kaldırılması ve bu unvanların kullanımına müsaade edilmesi eleştirilmiştir.

2596 sayılı Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun: Din ve mezheple ilgili giysilerin kullanımını yasaklayan, din adamlarının mabetler dışında dini elbise giyemeyeceklerini belirten bu kanunun da ihlal edildiği savunulmuştur.

677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun: Tekke ve zaviyelerin kapatılması, şeyhlik, dervişlik gibi tarikat unvanlarının yasaklanmasını içeren bu kanunun da ihlal edildiği belirtilmiştir.

İktidar-Muhalefet İlişkilerindeki Gerginlik: Demokrat Parti iktidarında, iktidar-muhalefet ilişkileri büyük ölçüde gerginleşti:

1. 1953 yılında CHP’nin ülke genelindeki mal varlığına el konuldu, hal-kevleri kapatıldı.
2. Millet Partisi kapatıldı.
3. 1937’de açılan Köy Eğitim Okulları ve Köy Enstitüleri, 1950’de Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinin ardından ders programları klasik öğretmen okullarının programlarıyla birleştirilmiş ve 1954 yılında bu kurumlar tamamen kapatılmıştır. Bu durum, “bugün üretmekten çok tüketen bir toplum olma hastalığının başlangıcı” olarak yorumlanmıştır.

6-7 Eylül Olayları (1955): 6 Eylül 1955'te Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı yönünde çıkan haberler üzerine galeyana gelen bir grup, İstanbul'daki Rumların ev ve işyerlerini tahrip etmiş, mezarlık ve kiliseleri yağmamıştır. Bu olaylar sonucunda sıkıyönetim ilan edilmiş ve Türkiye'nin dış politikadaki imajı zedelenmiştir. Bu olaylar, Mardin için büyük zenginlik olan gayrimüslim vatandaşların şehri terk etmesini hızlandırmıştır. Bu durum, şehrin kültürel ve demografik yapısı üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır.

V- 1960 Askeri Yönetim Dönemi ve Mardin

1960 Askeri Darbesine Giden Süreç

Türk siyasi tarihindeki ilk askeri darbe olan 1960 Darbesi, Demokrat Parti'nin (DP) iktidara geldiği **14 Mayıs 1950** seçimlerinden on yıl sonra gerçekleşti. Darbeye giden süreç, DP'nin artan otoriterleşmesi ve ordu-siyaset ilişkilerindeki gerilimlerle şekillendi.

Demokrat Parti İktidarı ve Artan Gerilim

Adnan Menderes liderliğindeki DP, 1950 seçimlerinde 23 yıllık CHP iktidarına son vererek büyük bir halk desteğiyle iktidara geldi. Ancak, 1954 seçimlerinde parlamentoda ezici bir çoğunluk elde etmesiyle (489 sandalye) birlikte parti içindeki muhalif sesler yükselmeye başladı.

- 1. Parti İçi Çatlaklar:** 1955'te partiden ihraç edilen ve istifa eden milletvekilleri, DP içindeki ayrışmanın ilk sinyallerini verdi.
- 2. Siyasi Gerilim:** 1958'den itibaren DP ile muhalefet partisi CHP arasındaki gerilim tırmandı. İsmet İnönü ve Adnan Menderes arasında yaşanan sert tartışmalar, siyasi kutuplaşmayı derinleştirdi.
- 3. Hukuki ve Siyasi Baskılar:** DP hükümeti, **Millet Partisi'nin (MP)** 1953'te kapatılması gibi kararlarla muhalefeti hedef aldı. Ayrıca, Kırşehir'in ilçe yapılması gibi uygulamalar, DP'nin muhaliflere karşı baskıcı bir tutum sergilediği algısını güçlendirdi.

Ordu ve Siyasetin İlişkisi

DP hükümetinin **Arapça ezan yasağını kaldırması** gibi dini düzenlemeler, Cumhuriyet'in laik yapısının zedelendiği endişelerini beraberinde getirdi. Bu durum, başta ordu olmak üzere muhalif kesimlerin dikkatini çekti.

- 1. Askeri Değişiklikler:** 1958'de Genelkurmay Başkanlığı ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na yapılan atamalar, ordu içindeki huzursuzluğu yansıtıyordu.
- 2. Öğrenci Gösterileri:** 5 Mayıs 1960'ta Ankara'da Harp Okulu öğrencilerinin düzenlediği gösteriler ve Başbakan Menderes'in sert müdahalesi, gerilimi zirveye taşıdı. Bu gösteriler, darbenin ayak sesleri olarak yorumlandı.
- 3. ABD ile İlişkiler:** Menderes'in ABD'den beklediği desteği göremeyince Sovyetler Birliği'ne yaklaşması, askerin darbe için uygun zeminin oluştuğunu düşünmesine neden oldu.

27 Mayıs 1960 Darbesi

26 Mayıs gecesi, DP karşıtı general ve subaylardan oluşan 38 kişilik bir komite harekete geçti. 27 Mayıs sabahı, Albay Alparslan Türkeş'in radyodan okuduğu bildiriyle Türk Silahlı Kuvvetleri, yönetime el koyduğunu duyurdu. Bildiride, darbenin amacının “demokrasinin içine düştüğü buhrandan kurtulmak” ve “partiler üstü tarafsız bir idarenin gözetiminde adil seçimler yapmak” olduğu belirtildi. Darbenin hiçbir şahıs veya zümreye karşı olmadığı, hukuka ve insan haklarına saygılı olunacağı vurgulandı.

Bu bildiriyle, “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesine bağlı kalınacağı ve NATO ile CENTO gibi uluslararası anlaşmalara sadık kalınacağı da ifade edildi. Darbe, Türkiye'nin siyasi tarihinde derin izler bırakan yeni bir dönemin başlangıcı oldu.

1961 Anayasası'nın Hazırlanması ve Kabulü

1960 Darbesi'nin ardından, yeni bir anayasanın hazırlanması süreci başladı. Kurucu Meclis tarafından hazırlanan 1961 Anayasası, 27 Mayıs 1961 tarihinde kabul edildi ve 31 Mayıs 1961 tarihinde Resmi Gazete'de ilan edildi. Kanun No: 334, Kabul Tarihi: 9 Temmuz 1961'dir.

1961 Anayasası'nın Başlangıç Maddesi

1961 Anayasası'nın başlangıç maddesi, darbeyi meşrulaştıran ve anayasanın temel felsefesini ortaya koyan önemli bir metindir:

“Tarihi boyunca bağımsız yaşamış, hak ve hürriyetleri için savaşmış olan; Anayasa ve Hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti; Bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında toplayan ve milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak millî birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak ve; ‘Yurtta Sulh, Cihanda Sulh’ ilkesinin, Milli Mücadele ruhunun, millet egemenliğinin, Atatürk Devrimlerine bağlılığın tam şuuruna sahip olarak; İnsan hak ve hürriyetlerini, millî dayanışmayı, sosyal adâleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukukî ve sosyal temelleriyle kurmak için; Türkiye Cumhuriyeti Kurucu Meclisi tarafından hazırlanan bu Anayasayı kabûl ve ilân ve Onu, asıl teminatın vatandaşların gönüllerinde ve iradelerinde yer aldığı inancı ile, hürriyete, adâlete ve fâzilete aşık evlâtlarının uyanık bekçiliğine emanet eder.”

1961 Anayasası'nın Birinci ve Genel Esasları

I. Devletin Şekli

- **Madde 1-** Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

II. Cumhuriyetin Nitelikleri

- **Madde 2-** Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve ‘Başlangıç’ta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.

III. Devletin Bütünlüğü; Resmi Dil; Başkent

- **Madde 3-** Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür.
- Resmî Dil Türkçe’dir.
- Başkent Ankara’dır.

1-Mardin Valileri (1959-1964) ve Belediye Başkanları (1957-1960)

1960 Darbesi ve sonrasındaki askeri yönetim döneminde Mardin'deki idari yapıda da değişiklikler yaşanmıştır.

Mardin Valileri

Yıl	Vali
1959-1960	Asım Rıza BÜYÜKLÜ
1960-1961	Enver KURAY
1961-1962	Basri ÖZPINAR
1962-1964	Bekir Suphi AKTAN

Mardin Belediye Başkanları

1957-1959 dönemi Belediye Başkanı: Hamit Özdener. Bu dönemde su şebekesinin tamamlandığı görülmektedir.

1959-1960 dönemi Belediye Başkanı: İbrahim Ethem Aybar. 1911 Mardin doğumlu olan Aybar, 3 Ocak 1984'te (73 yaşında) vefat etmiştir. Belediye başkanlığının yanı sıra milletvekilliği de yapmıştır.

1960 darbesiyle birlikte, Mardin Belediye Başkanlığına vekâleten atanan: İzzettin Bayraktar.

1960 Askerî Yönetiminden Çok Partili Döneme Yeniden Geçiş

1960 Askerî Müdahalesi sonrası yeniden çok partili siyasi hayata geçiş süreci, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde kurulan hükümetler, Mardin'deki yerel yönetimler ve özellikle 12 Mart Muhtırası'na giden süreç, Türkiye'nin siyasi ve toplumsal dinamiklerini şekillendirmiştir.

1-TBMM ve Hükümetler Dönemi (1965-1974)

XIII. Dönem Mardin Milletvekilleri (1965)

1965 genel seçimlerinin ardından TBMM XIII. Dönem'de Mardin'i temsil eden milletvekilleri şunlardır:

1. **Adalet Partisi:** Esat Kemal Aybar
2. **Cumhuriyet Halk Partisi:** İbrahim Aysoy, Nazmi Oğuz
3. **Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi:** Fuat Uluç, Rıfat Baykal
4. **Yeni Türkiye Partisi:** Seyfi Güneşan

Ürgüplü Hükümeti (29. Hükümet)

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından hükümeti kurma görevi, Cumhuriyet Senatosu Kayseri Üyesi **Suat Hayri Ürgüplü**'ye verildi. Ürgüplü, Adalet Partisi (AP), Yeni Türkiye Partisi (YTP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Millet Partisi (MP)'nden oluşan bir koalisyon hükümeti kurdu. 4 Mart 1965'te yapılan güven oylamasında 432 oydan 231'i kabul, 200'ü ret, 1'i çekimser çıktı. 5 milletvekili oylamaya katılmadı. Bu hükümet, 1965 genel seçimleri nedeniyle sona erdi.

Süleyman Demirel Hükümetleri

I. Demirel Hükümeti (30. Hükümet)

1965 genel seçimleri sonucunda hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından Isparta Milletvekili **Süleyman Demirel**'e verildi. 450 üyeli TBMM'de 11 Kasım 1965'te yapılan güven oylamasında kullanılan 434 oydan 252'si kabul, 172'si ret, 10'u çekimser çıktı. 15 milletvekili oylamaya katılmadı. Bu hükümet, 1969 genel seçimleri nedeniyle sona erdi.

XIV. Dönem Mardin Milletvekilleri (1969)

1969 genel seçimlerinin ardından TBMM XIV. Dönem'de Mardin'i temsil eden milletvekilleri şunlardır:

1. **Adalet Partisi:** Abdülkadir Kermoğlu, Esat Kemal Aybar
2. **Bağımsız:** Abdurrahim Türk, Abdülkadir Özmen
3. **Cumhuriyet Halk Partisi:** Şevki Altındağ
4. **Yeni Türkiye Partisi:** Seyfi Güneşan

II. Demirel Hükümeti (31. Hükümet)

1969 genel seçimleri sonunda hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından Isparta Milletvekili **Süleyman Demirel**'e verildi. TBMM'de 12 Kasım 1969'da yapılan güven oylamasında kullanılan 428 oydan 263'ü kabul, 165'i ret çıktı. Başbakan Demirel, 14 Şubat 1970'te, AP'li 41 milletvekilinin bütçe aleyhine oy vermesi ve bütçenin reddedilmesi üzerine istifa etti.

III. Demirel Hükümeti (32. Hükümet)

Hükümeti kurma görevi, Cevdet Sunay tarafından Isparta Milletvekili **Süleyman Demirel**'e yeniden verildi. 15 Mart 1970'te yapılan güven oylamasında kullanılan 404 oydan 232'si kabul, 172'si ret çıktı. Başbakan Demirel, 12 Mart Muhtırası üzerine istifa etti.

Erim Hükümetleri

I. Erim Hükümeti (33. Hükümet)

12 Mart Muhtırası nedeniyle istifa eden Başbakan Süleyman Demirel'in yerine hükümeti kurma görevini, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Kocaeli Bağımsız Milletvekili **Nihat Erim**'e verdi. Erim, partiler üstü bir hükümet kurdu. 7 Nisan 1971'de yapılan güven oylamasında kullanılan 370 oydan 321'i kabul, 46'sı ret, 3'ü çekimser çıktı. 75 milletvekili oylamaya katılmadı. Başbakan Erim, 3 Aralık 1971'de kabinesindeki 11 bakanın ayrılması nedeniyle istifa etti.

II. Erim Hükümeti (34. Hükümet)

Hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından 10 Ekim 1971'de milletvekilliğinden istifa eden ve 14 Ekim 1971'de kontenjan senatörlüğüne atanan **Nihat Erim**'e verildi. Erim, partiler üstü bir hükümet kurdu. 22 Aralık 1971'de yapılan güven oylamasında kullanılan 349 oydan 301'i kabul, 45'i ret, 3'ü çekimser çıktı. 93 milletvekili oylamaya katılmadı. 17 Nisan 1972'de Erim, sağlık sorunları nedeniyle istifa etti. İstifa üzerine hükümeti kurma görevi Suat Hayri Ürgüplü'ye verildi. Ancak Ürgüplü'nün hazırladığı hükümet listesi, Cumhurbaşkanı Sunay tarafından 12 Mart Muhtırası'na uygun olmadığı gerekçesiyle reddedildi.

Melen Hükümeti (35. Hükümet)

Hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Sunay tarafından Cumhuriyet Senatosu Van Üyesi **Ferit Melen**'e verildi. Melen, AP, CHP ve Milli Güven Partisi (MGP)'den oluşan bir koalisyon hükümeti kurdu. 5 Haziran 1972'de yapılan güven oylamasında kullanılan 290 oydan 262'si kabul, 4'ü ret, 24'ü çekimser çıktı. 151 milletvekili oylamaya katılmadı. 6 Nisan 1973'te Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Başbakan Melen, 7 Nisan 1973'te istifa etti.

Talu Hükümeti (36. Hükümet)

Hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Üyesi **Naim Talu**'ya verildi. Talu, AP ve Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP)'den oluşan bir koalisyon hükümeti kurdu. 26 Nisan 1973'te yapılan güven oylamasında kullanılan 357 oydan 261'i kabul, 91'i ret, 2'si çekimser çıktı. 79 milletvekili oylamaya katılmadı. Ekim 1973'te yapılan genel seçimler sonucunda hükümet kurma çalışmaları başladı, ancak görevlendirilen CHP ve AP genel başkanları hükümeti kuramadı. Bunun üzerine, görevine devam eden Talu'ya hükümeti kurma görevi yeniden verildi. Talu, CHP, AP ve CGP'yi bir araya getirmeye çalıştı. AP'nin kabul etmemesi üzerine Talu, 10 Ocak 1974'te istifasını sundu.

12 Mart Askerî Muhtırası (1971)

12 Mart Muhtırasına Giden Süreç ve Nedenleri

12 Mart 1971'de Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları, **Süleyman Demirel** liderliğindeki Adalet Partisi (AP) hükümetine bir muhtıra vererek istifasını talep etti. Muhtıra sonrasında Demirel istifa etmek zorunda kaldı. Askeri müdahalenin arkasındaki sebepler net olmasa da, muhtırayı kaleme alan komutanlar, gerekçe olarak ülkenin içinde bulunduğu **ekonomik bozulma, artan anarşi ve toplumsal huzursuzluk** gibi olayları gösterdi.

Toplumsal ve Siyasi Gerilimler

Muhtırayı hazırlayan temel nedenler arasında şunlar bulunuyordu:

- 1. Ekonomik Sorunlar:** Ekonominin bozulması ve paranın değer kaybetmesi, geniş kitlelerde huzursuzluğa yol açtı.
- 2. Öğrenci Hareketleri:** Üniversitelerde başlayan öğrenci gösterileri ve eylemler, sokak olaylarının artmasına sebep oldu. Özellikle **ODTÜ’de solcu gençlerin başlattığı olaylar** ve polisle yaşanan çatışmalar, kamu düzeninin bozulduğu algısını güçlendirdi.
- 3. İşçi Hareketleri:** Sendikaların artan grevleri, üretimin düşmesine ve ekonomik istikrarsızlığa katkı sağladı.
- 4. Sağ-Sol Çatışmaları:** Ülkede hızla tırmanan **Alevi-Sünni çatışmaları** ve sağ-sol gruplar arasındaki şiddet olayları, kardeş kavgası endişelerini artırdı.

Silahlı Eylemler ve “9 Mart Cuntası”

Muhtıraya zemin hazırlayan en önemli gelişmelerden biri, radikal sol örgütlerin silahlı eylemleriydi.

- 1. Silahlı Örgütlerin Eylemleri:** Banka soygunları, adam kaçırma olayları ve özellikle **THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu)** tarafından dört Amerikalı askerin kaçırılması gibi eylemler, TSK’nın müdahale gerekçesi olarak gösterildi.
- 2. İsrail Başkonsolosunun Öldürülmesi:** Sol bir örgüt tarafından İsrail Başkonsolosu’nun kaçırılarak öldürülmesi, gerilimi daha da tırmandırdı ve ordu içinde tepkiye yol açtı.
- 3. ODTÜ Baskını:** Amerikalı askerlerin kaçırılması üzerine polis, örgütün karargâhı olduğu iddia edilen ODTÜ’ye baskın düzenledi. Bu baskın sırasında çıkan çatışmalarda ölü ve yaralılar oldu.
- 4. “9 Mart Cuntası”:** Metinde belirtilen bilgilere göre, muhtıranın asıl sebebinin, TSK içinde sol Kemalist subaylardan oluşan ve “9 Mart Cuntası” olarak adlandırılan bir grubun darbe girişimi hazırlığı olduğu iddia ediliyor. Bu cuntanın, dış güçlerin (Sovyetler Birliği ve Çin) etkisi altında olduğu ve silahlı bir ihtilal planladığı belirtiliyor.

Muhtıraya Verilen Tepkiler

Muhtıra sonrasında siyasi ve sivil toplumdan farklı tepkiler geldi:

- 1. Sol Kesimin Desteği:** Türkiye İşçi Partisi (TİP) lideri **Behice Boran** ve DİSK gibi solcu oluşumlar, AP iktidarını “sivil faşizm” ile suçlayarak muhtırayı desteklediler.
- 2. Askeri Söylem:** Genelkurmay başkanı, muhtırayı “demokrasiyi getirmek için” verdiklerini iddia etse de, muhtıra, demokrasiye müdahale eden bir adım olarak tarihe geçti.

Bu olaylar zinciri, Türkiye’de siyasi istikrarsızlığın ve toplumsal kutuplaşmanın geldiği noktayı göstererek, 1980 askeri darbesi öncesindeki ara dönem rejimlerinin başlangıcını işaret etmiştir.

9 Mart Cunta Girişimi ve 12 Mart Muhtırası

Türkiye siyasi tarihinde 1960 darbesinin ardından yaşanan bir diğer önemli olay, 1971’deki askeri müdahaledir. Bu süreç, **9 Mart Cuntası** olarak bilinen darbe girişiminin önlenmesiyle başlamış ve **12 Mart Muhtırası**’nın yayınlanmasıyla sonuçlanmıştır.

9 Mart Darbe Girişimi

1967-1971 yılları arasında, 27 Mayıs darbesinin önemli isimlerinden **Cemal Madanoğlu** liderliğinde bir grup subay ve sivil, yeni bir darbe hazırlığı içindeydi. “Madanoğlu Cuntası” olarak bilinen bu grup, 27 Mayıs’ın hedeflerinden saptığını düşünerek “**Milli Demokratik Devrim**” adı altında Türkiye’yi asker-sivil işbirliğiyle yönetmeyi amaçlıyordu. Darbe tarihi olarak 9 Mart 1971 belirlenmişti. Plana göre, darbenin ardından ordu komutanları aynı zamanda hükümette bakanlık görevlerini üstlenecekti.

- **Darbenin Önlenmesi:** Bu darbe girişimi, **Mahir Kaynak**’ın **MİT**’e sızarak Genelkurmay Başkanı **Memduh Tağmaç**’a bilgi vermesiyle önlendi. Darbe planının deşifre olması üzerine komutanlar darbe girişiminden desteklerini çektiler ve ismi geçen subaylar tasfiye edildi.

12 Mart Muhtırası

9 Mart darbe girişiminin önlenmesinin ardından, üst düzey komutanlar, genç subayların darbe yapmasını engellemek için daha erken davrandı. 12 Mart 1971 günü, Genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanları, Cumhurbaşkanı ve Meclis Başkanına bir muhtıra sundu.

- 1. Muhtıranın Okunması:** Muhtıra, TRT ve TBMM’de aynı anda okundu. Hükümetin istifası ve partiler üstü bir hükümetin kurulması talep edildi.
- 2. Hükümetin Tepkisi:** Başbakan **Süleyman Demirel**, askeri bir darbeyi önlemek amacıyla hükümetin istifasını savundu. Bakanlar Kurulunda yaşanan tartışmaların ardından, hükümetin istifası kabul edildi.
- 3. Muhtıraya Destek ve Tepkiler:** Muhtıra, **Dev-Genç** ve **Türkiye İşçi Partisi (TİP)** gibi sol gruplar tarafından “sivil diktatörlüğün sonu” olarak memnuniyetle karşılandı. **Ülkü Ocakları** gibi muhafazakâr gruplar ise can ve mal güvenliğinin sağlanması gerekçesiyle muhtıraya destek verdi.
- 4. Sonuç:** Cumhurbaşkanı **Cevdet Sunay**, hükümetin istifasını kabul ederek partiler üstü bir hükümet kurulması için **Nihat Erim**’e görev verdi.

Muhtıra Sonrası Gelişmeler

12 Mart muhtırası, **Yunanistan’daki Albaylar Cuntası** tecrübesinden ders alınarak, yönetimi doğrudan ele almak yerine kontrol altında bir sivil hükümet kurma stratejisini benimsedi. Ancak, bu müdahale, kendisini destekleyen sol grupların hedefi haline gelmesiyle sonuçlandı. **TİP ve Dev-Genç kapatıldı**, liderleri tutuklandı.

Bu olay, **vesayetçi anlayışın** bir yansıması olarak, siyasi sistemi yeniden düzenleme ve **1961 Anayasası** ile gelen özgürlükçü siyaseti kontrol altına alma girişimi olarak değerlendirilmektedir.

Mardin Valileri ve Belediye Başkanları

Mardin Valileri (1964-1970)

Yıllar	Adı Soyadı
1964-1966	Ali Ulvi Sülukoğlu
1966-1968	Nihat Oğuzbor

Mardin Belediye Başkanları (1963-1971)

Yıllar	Adı Soyadı
1963-1967	Mehmet Saraçoğlu
1967-1971	Mehmet Saraçoğlu

Sonraki Hükümetler ve Siyasi Gelişmeler (1974-1980)

XV. Dönem Mardin Milletvekilleri (1973)

1973 genel seçimlerinin ardından TBMM XV. Dönem’de Mardin’i temsil eden milletvekilleri şunlardır:

- 1. Adalet Partisi:** Seyfi Güneşan
- 2. Bağımsız:** İbrahim Aysoy
- 3. Cumhuriyet Halk Partisi:** Nurettin Yılmaz, Talat Oğuz
- 4. Demokratik Parti:** Ahmet Türk
- 5. Milli Selamet Partisi:** Fehim Adak

I. Ecevit Hükümeti (37. Hükümet)

Hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Zonguldak Milletvekili **Bülent Ecevit**’e verildi. Ecevit, CHP ve MSP koalisyon hükümetini kurdu. 7 Şubat 1974’te yapılan güven oylamasında kullanılan 373 oydan 235’i kabul, 136’sı ret, 2’si çekimser çıktı. Koalisyon ortakları arasında artan bunalım nedeniyle, Başbakan Ecevit, 17 Kasım 1974’te istifa etti.

Irmak Hükümeti (38. Hükümet)

Hükümeti kurma görevi Fahri Korutürk tarafından Cumhuriyet Senatosu Üyesi **Sadi Irmak**'a verildi. Irmak, CGP'den 4 milletvekilinin katıldığı ve Bakanlar Kurulu'nun diğer üyelerinin tümü dışarıdan atanan bir azınlık hükümeti kurdu. 29 Kasım 1974'te yapılan güven oylamasında kullanılan 378 oydan 17'si kabul, 358'i ret, 3'ü geçersiz çıktı. 70 milletvekili oylamaya katılmadı. Hükümetin güvenoyu alamaması üzerine Sadi Irmak istifa etti.

IV. Demirel Hükümeti (39. Hükümet)

Hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Isparta Milletvekili **Süleyman Demirel**'e verildi. Demirel, AP-MSP-MHP-CGP'den oluşan bir koalisyon hükümeti kurdu (1. Milliyetçi Cephe Hükümeti). 12 Nisan 1975'te yapılan güven oylamasında kullanılan 442 oydan 222'si kabul, 218'i ret, 2'si çekimser çıktı. 5 milletvekili oylamaya katılmadı. Hükümet, 1977'de yapılan genel seçimler nedeniyle sona erdi.

XVI. Dönem Mardin Milletvekilleri (1977)

1977 genel seçimlerinin ardından TBMM XVI. Dönem'de Mardin'i temsil eden milletvekilleri şunlardır:

- **Adalet Partisi:** Şerafettin Elçi
- **Cumhuriyet Halk Partisi:** Nurettin Yılmaz, Ahmet Türk, Metin Musaoğlu
- **Milli Selamet Partisi:** Abdülkadir Timurağaoğlu, Fehim Adak

II. Ecevit Hükümeti (40. Hükümet)

Genel seçimler sonrasında hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Zonguldak Milletvekili **Bülent Ecevit**'e verildi. Ecevit'in kurduğu azınlık hükümeti güvenoyu alamadı. 3 Temmuz 1977'de yapılan güven oylamasında kullanılan 448 oydan 217'si kabul, 229'u ret, 2'si çekimser çıktı.

V. Demirel Hükümeti (41. Hükümet)

Hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Isparta Milletvekili **Süleyman Demirel**'e verildi. Demirel, AP-MSP-MHP'den oluşan bir koalisyon hükümeti kurdu (2. Milliyetçi Cephe Hükümeti). 1 Ağustos 1977'de yapılan güven oylamasında kullanılan 448 oydan 229'u kabul, 219'u ret yönünde çıktı. Bu, gensoruyla düşürülen ilk hükümet oldu. CHP Grubu adına Grup Başkanvekilleri Altan Öymen ve Hayrettin Uysal, 29 Aralık 1977 tarihinde, içte ve dışta güvenliği sağlayamadığı, cephecilik anlayışıyla ulusal birliği zedelediği, halk çoğunluğunu yoksulluğa sürüklediği ve TC Devleti'ni Anayasa'nın belirlediği kurallardan ve çerçeveden uzaklaştırmaya çalıştığı iddiasıyla Başbakan Süleyman Demirel başkanlığındaki hükümet hakkında gensoru önergesi verdiler. TBMM'nin 31 Aralık 1977 günlü oturumunda yapılan oylama sonucunda hükümet güvenoyu alamayınca düştü.

III. Ecevit Hükümeti (42. Hükümet)

Hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Zonguldak Milletvekili **Bülent Ecevit**'e verildi. Ecevit, 11 bağımsız milletvekilinin desteğini alarak hükümet kurdu. 17 Ocak 1978'de yapılan güven oylamasında kullanılan 447 oydan 229'u kabul, 218'i ret yönünde çıktı. 14 Ekim 1979'da yapılan ara seçimlerde boş bulunan 5 milletvekilliğini de muhalefetin kazanması üzerine Başbakan Ecevit istifa etti.

VI. Demirel Hükümeti (43. Hükümet)

Hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Isparta Milletvekili **Süleyman Demirel**'e verildi. Demirel'in kurduğu azınlık hükümeti, 25 Kasım 1979'da yapılan güven oylamasında gerekli çoğunluğu elde etti. Güven oylamasında kullanılan 438 oydan 229'u kabul, 208'i ret, 1'i çekimser çıktı. Hükümet, 12 Eylül 1980'de yapılan askeri müdahaleyle sona erdi.

Mardin Yerel Yönetimleri (1969-1980)

Mardin Valileri (1969-1973)

Yıllar	Adı Soyadı
1968-1971	Celal Kayacan
1971-1975	Ergün Gökdeniz

Mardin’de dört yıl valilik yapan **Celal Kayacan**, halka yakın davranışları ve eşinin öğretmen olmasıyla devlet-millet kaynaşmasının güzel bir örneği olarak hatırlanmaktadır. Ancak, halk dalkavukluğu örneği olarak çarpık kentleşmenin ilk örnekleri (Kayacan Mahallesi) ve tarihi yapılara eklentiler bu yıllarda başlamıştır.

Ergün Gökdeniz de dört yıl (1971-1975) görev yapmıştır. Celal Kayacan’ın aksine, polisiye tedbirlere ve yerli halktan yardımcı istihbarat elemanı adı altında çok kişiye görev vermesiyle anılır. Bu hareket, şehir içinde jurnalcılık sonucu haksız yere çok kişinin mağdur olmasına yol açmıştır. Ayrıca, sola yönelik pozitif ayrımcılık uygulaması eğitim kalitesini düşürmüş ve bunun sonuçları sonraki yıllarda acı meyvelerini vermiştir.

Mardin Valileri (1973-1977)

Yıllar	Adı Soyadı
1975-1977	Necmettin Utkan

Mardin Belediye Başkanı Murat Sadioğlu Dönemi (1973-1977)

Murat Sadioğlu, bu dönemde sosyal belediyecilik anlayışının en güzel örneklerini sergilemiş, halkla birebir ilişkisi ve hayatı ucuzlatmak adına tanzim satışların Mardin uygulamasını başlatan kişi olarak anılmaktadır.

Mardin Valileri (1977-1980)

Yıllar	Adı Soyadı
1977-1978	Emrullah Zeybek (Vekil)
1978-1979	Fahri Öztürk
1979-1980	Özdemir Hanoğlu

Bu yıllarda üç valinin görev yapmış olması, şehrin artık kendi kaderine terk edilmiş olduğunun bir kanıtıdır. Bu dönemlerde okulların, solcu olmayan öğrenci ve öğretmenlere okuma ve yaşama hakkının verilmediği yıllar olmuştur.

Mardin Belediye Başkanı Edip Servet Devrimci Dönemi (1977-1980)

Edip Servet Devrimci: Mardin'e Hizmetleri

3 Aralık 2013'te vefat eden Edip Servet Devrimci, Mardin Belediye Başkanı olduğu dönemde şehre birçok önemli hizmet sağlamıştır.

Belediyecilik ve Altyapı:

- 1. Ulaşım:** Şehir içi otobüs sayısını 2'den 10'a çıkarmış, belediye araç filosuna kepçe, dozer ve arazöz gibi yeni araçlar ekleyerek belediyenin hizmet kapasitesini artırmıştır.
- 2. Su ve Altyapı:** Gurs suyunun debisini 55 lt/sn'den 250 lt/sn'ye yükseltmiş, su isale hattındaki kaçakları önlemiş ve yeni su depoları inşa ettirmiştir.
- 3. Yol ve Çevre Düzenlemesi:** Şehrin ana caddesi olan 1. Cadde'nin yol ve kaldırımlarını tamamen yenilemiş, mezarlık yollarını düzeltmiş ve yeni yolların eksiklerini tamamlamıştır.

Ekonomik ve Sosyal Katkıları:

- 1. Belediye Ekonomisi:** Harap durumdaki belediye dükkânlarını onararak kiraya vermiş ve belediyeye ek gelir sağlamıştır.
- 2. Kültürel Miras:** Metruk haldeki **Kayseriye binasını** temizleterek restore etmiş ve halkın kullanımına açmıştır.
- 3. Mardin Spor'a Destek:** Mardin Spor'a büyük destek vererek, takımın başarılarına katkı sağlamıştır.

4. **Halkın Yanında:** Başkanlığı döneminde kimseye özel imtiyaz tanınamış, halkın hakkını korumak için kararlı bir duruş sergilemiştir. Halkın kullandığı bir çeşme için kurşunlanmayı dahi göze almıştır.

V1-1980 Askeri Darbesi: Türkiye'nin Gecesi

12 Eylül 1980 Cuma günü, “Bayrak Harekâtı” kod adıyla başlayan askeri darbe, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki en önemli dönüm noktalarından biridir. Darbe, siyasi istikrarsızlık, sağ-sol çatışmaları ve ekonomik krizin yarattığı kargaşa ortamında gerçekleşmiştir.

Darbeyi Hazırlayan Nedenler

1. Siyasi İktidarsızlık ve Koalisyonlar

1970'ler boyunca Türkiye'de hükümetler sürekli değişti. Partilerin tek başına iktidar olamaması, kısa ömürlü ve zayıf koalisyon hükümetlerinin kurulmasına yol açtı. Özellikle **Bülent Ecevit** ve **Süleyman Demirel**'in liderliğindeki hükümetler, sık sık düşerek siyasi belirsizliği artırdı. **Güneş Motel** gibi siyasi pazarlıklar, kamuoyunda siyasi ahlak tartışmalarını tetikledi. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin aylarca yapılamaması da siyasi krizin geldiği noktayı gösterdi.

2. Şiddet ve Anarşi Ortamı: Bir Varoluş Mücadelesi

1980 öncesi yaşanan şiddet olayları, genellikle “sağ-sol kavgası” olarak adlandırılrsa da, bu durum, olayların gerçek boyutunu tam olarak yansıtmaz. Dönemde yaşananlar, sadece ideolojik bir çekişme değil, aynı zamanda ülkenin kurucu değerleri ve rejimi üzerine kurulu bir varoluş mücadelesiydi.

1. **Sol Hareketler:** Silahlı mücadeleyi benimseyen, **Suriye ve Filistin** kamplarında eğitim alan bazı sol gruplar, Türkiye Cumhuriyeti'ni silah zoruyla yıkmayı ve sistemi değiştirmeyi hedefliyordu.
2. **Ülkücüler (Milliyetçiler):** Kurucu değerlere ve **Atatürkçü ilkelere** bağlı olan Ülkücüler ise, bu devrimci girişimlere karşı koyarak devletin bekası ve birliği için mücadele ediyordu.

3. Olaylar: Kahramanmaraş, Çorum, Sivas olayları, 1 Mayıs 1977 Taksim Katliamı ve 16 Mart Katliamı gibi toplumsal şiddet olayları, suikastlar ve bombalı saldırılarla birleşince, ülkede kaos ortamı iyice derinleşti. Bu durum, dış güçlerin, özellikle ABD’nin darbedeki rolüne dair iddiaları da gündeme getirdi. ABD’li diplomat **Paul Henze’nin “Our Boys Have Done It” (Bizim çocuklar işi başardı)** sözü, bu iddiaların en bilinenidir.

3. Ekonomik Kriz

1978-1979 yıllarında Türkiye ekonomisi derin bir krizin içindeydi. **Döviz, petrol ve temel gıda sıkıntısı**, yüksek enflasyon ve artan işsizlik halkın yaşamını olumsuz etkiledi. **Kıbrıs Barış Harekâtı** sonrası uygulanan ambargolar, petrol kriziyle birleşince ekonomi çökmek üzereydi. **Süleyman Demirel’in “70 cente muhtaç olduk”** sözü, bu ekonomik çöküşü özetlemiştir. 24 Ocak 1980’de alınan ekonomik kararların etkileri henüz görülmeden darbe gerçekleşti.

Darbe Sonrası Gelişmeler ve Ağır Bilançosu

12 Eylül günü **Genelkurmay Başkanı Kenan Evren** liderliğindeki **Millî Güvenlik Konseyi (MGK)** yönetime el koyduğunu ilan etti.

- 1. Siyasi Hayatın Durdurulması:** TBMM ve hükümet feshedildi, siyasi partiler ve sendikalar yasaklandı. Başbakan Süleyman Demirel ve diğer siyasi liderler gözaltına alındı.
- 2. Olağanüstü Hal:** Ülke genelinde sıkıyönetim ilan edildi.
- 3. İnsan Hakları İhlalleri:** Darbe sonrası dönemde yaşanan insan hakları ihlalleri, Türkiye tarihinin en karanlık sayfalarından biridir:
 - **650 binden fazla kişi gözaltına alındı** ve 1,6 milyon kişi fişlendi.
 - 210 bin dava açıldı ve 230 bin kişi yargılandı.
 - **7 bin kişi için idam cezası istendi, 517 kişiye idam verildi ve 50’si infaz edildi.** (Kenan Evren’in “bir sağdan bir soldan astık” sözü bu dönemin acı bir sembolü oldu.)

- **171 kişi işkenceyle öldürüldü.**
- 14 bin kişi vatandaşlıktan çıkarıldı ve on binlerce insan işini kaybetti.
- Basına büyük sansür uygulandı, on binlerce kitap imha edildi ve gazeteler 300 gün yayın yapamadı.

1980 darbesi, Türkiye'nin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısını kökten değiştirmiş, demokrasiye ve temel haklara ağır bir darbe vurmuştur.

1982 Anayasası: Darbe sonrası 1961 Anayasası kaldırılarak 1982 Anayasası hazırlandı ve referandumla kabul edildi. Bu anayasa, “en uzun ve detaylı” anayasa olarak bilindi ve “değiştirilemez maddeler”in sayısı artırıldı. Anayasa tam anlamıyla lafzı ve ruhu ile hiçbir zaman tam anlamı ile uygulanmadı. Zaman içinde 1982 Anayasasında yapılan değişiklikler;

1987 Anayasa Değişikliği (Halkoylaması ile)

- **Tarih:** 12 Eylül 1987
- **Değişen Maddeler:** Başlıca 67, 75, 175 ve Geçici 4. Maddeler.
- **Temel Amaç ve Etkileri:**
 - ♦ **Siyasi Yasakların Kaldırılması:** 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası siyasi yasaklı hale getirilen birçok siyasetçinin yasakları kaldırılmıştır. Bu, dönemin siyasi hayatının normalleşmesi adına önemli bir adımdır.
 - ♦ **Seçmen Yaşı:** Seçmen yaşı 22'den 20'ye indirilmiştir.
 - ♦ **Milletvekili Sayısı:** Milletvekili sayısı 400'den 450'ye yükseltilmiştir.

1993 Anayasa Değişikliği

- **Tarih:** 8 Temmuz 1993
- **Değişen Madde:** 133. Madde.

- **Temel Amaç ve Etkileri:**

- ♦ **Özel Radyo ve Televizyon Kurma Serbestisi:** Özel radyo ve televizyonların kurulmasına imkân tanınarak ifade özgürlüğü ve medya çeşitliliği alanında önemli bir adım atılmıştır.

1995 Anayasa Değişikliği

- **Tarih:** 23 Temmuz 1995

- **Değişen Maddeler:** Başlangıç metni, 33, 52 (yürürlükten kaldırıldı), 53, 67, 68, 69, 75, 84, 85, 93, 127, 135, 149 ve 171. Maddeler.

- **Temel Amaç ve Etkileri:**

- ♦ **Siyasi Alanın Genişlemesi:** Siyasi partilerin daha özgür faaliyet göstermesi, dernekleşme özgürlüğü ve temel hak ve özgürlüklerin kapsamının genişletilmesi hedeflenmiştir.
- ♦ **Seçmen Yaşı ve Milletvekili Sayısı:** Seçmen yaşı 19'dan 18'e indirilirken, milletvekili sayısı 450'den 550'ye çıkarılmıştır.

1999 Anayasa Değişikliği

- **Tarih:** 18 Haziran 1999 ve 13 Ağustos 1999

- **Değişen Maddeler:** Özellikle Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) ile ilgili düzenlemeler ve özelleştirme kavramının Anayasa'ya girmesi.

- **Temel Amaç ve Etkileri:**

- ♦ **DGM'lerdeki Askeri Hakimlerin Yerine Sivil Hakim Atanması:** Adaletin sivil niteliğini güçlendirmeye yönelik bir adımdır.
- ♦ **Özelleştirme:** Kamu hizmetlerinin özelleştirilmesine ilişkin hukuki zemin oluşturulmuştur.

2001 Anayasa Değişikliği

- **Tarih:** 3 Ekim 2001
- **Değişen Maddeler:** Başlangıç, 3, 10, 13, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 28, 31, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 46, 49, 51, 53, 54, 55, 65, 66, 67, 69, 74, 87, 89, 131, 137, 141, 143, 144, 149, 159, 161. maddeler. (Kapsamlı bir değişiklik paketidir.)
- **Temel Amaç ve Etkileri:**
 - ♦ **AB Uyum Süreci:** Avrupa Birliği'ne uyum kapsamında temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi, kısıtlamaların daraltılması ve demokratikleşmeye yönelik adımlar atılmıştır. Özellikle ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, örgütlenme özgürlüğü gibi alanlarda iyileştirmeler yapılmıştır.
 - ♦ **Ölüm Cezasının Kaldırılması:** Anayasa'dan ölüm cezası hükmü çıkarılmıştır.
 - ♦ **Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti:** Bu hürriyetin kullanımında getirilen sınırlamalar daraltılmıştır.

2004 Anayasa Değişikliği

- **Tarih:** 7 Mayıs 2004
- **Değişen Maddeler:** 10, 15, 17, 20, 21, 22, 23, 26, 28, 30, 31, 33, 34, 38, 40, 41, 46, 51, 53, 54, 65, 66, 67, 69, 74, 87, 89, 131, 137, 141, 143, 144, 149, 159, 161. maddeler. (Yine kapsamlı bir değişiklik paketidir.)
- **Temel Amaç ve Etkileri:**
 - ♦ **AB Uyum Sürecinin Devamı:** AB uyum süreci kapsamında insan hakları ve özgürlükler alanında yeni düzenlemeler yapılmıştır.
 - ♦ **Kadın-Erkek Eşitliği:** “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” hükmü Anayasa'ya eklenmiştir.

2007 Anayasa Değişikliği (Halkoylaması ile)

- **Tarih:** 21 Ekim 2007
- **Değişen Maddeler:** 77, 96, 101, 102 ve 104. maddeler.
- **Temel Amaç ve Etkileri:**
 - ♦ **Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesi:** Cumhurbaşkanının TBMM tarafından seçilmesi yerine doğrudan halk tarafından seçilmesi esası getirilmiştir.
 - ♦ **Cumhurbaşkanlığı Görev Süresi:** Cumhurbaşkanlığı görev süresi 7 yıldan 5 yıla indirilmiştir ve bir kişinin en fazla iki defa seçilebilmesi kuralı getirilmiştir.
 - ♦ **Genel Seçim Süresi:** Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin dört yılda bir yapılması esası getirilmiştir.

2010 Anayasa Değişikliği (Halkoylaması ile)

- **Tarih:** 12 Eylül 2010
- **Değişen Maddeler:** 10, 20, 21, 23, 38, 41, 51, 53, 54, 59, 74, 82, 83, 84, 87, 89, 94, 145, 146, 147, 148, 149, 156, 157, 159, 166. maddeler ile Geçici 15, 16 ve 17. maddeler.
- **Temel Amaç ve Etkileri:**
 - ♦ **Yargı Reformu:** Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının güçlendirilmesi, Anayasa Mahkemesi ve HSYK'nın yapısında değişiklikler.
 - ♦ **Temel Hak ve Özgürlükler:** Çocuk hakları, engellilerin hakları, kişisel verilerin korunması gibi yeni düzenlemeler getirilmiştir.
 - ♦ **Toplu Sözleşme ve Grev Hakkı:** Kamu görevlilerine toplu sözleşme hakkı tanınmıştır.
 - ♦ **Askeri Yargı:** Askeri yargının görev alanında daraltma yapılmıştır.

2017 Anayasa Değişikliği (Halkoylaması ile)

- **Tarih:** 16 Nisan 2017
- **Değişen Maddeler:** Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişi öngören ve Anayasa'nın birçok maddesinde köklü değişiklikler yapan en kapsamlı pakettir.
- **Temel Amaç ve Etkileri:**
 - ♦ **Parlamentar Sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Geçiş:** Başbakanlık makamı kaldırılmış, yürütme yetkisi ve görevi Cumhurbaşkanına verilmiştir.
 - ♦ **Bakanlar Kurulu'nun Kaldırılması:** Bakanlar, Cumhurbaşkanı tarafından atanıp görevden alınır hale gelmiştir.
 - ♦ **Milletvekili Sayısı:** Milletvekili sayısı 550'den 600'e çıkarılmıştır.
 - ♦ **Seçilme Yaşı:** Seçilme yaşı 25'ten 18'e indirilmiştir.
 - ♦ **Yargı Düzenlemeleri:** HSYK'nın adı Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) olarak değiştirilmiş ve yapısı yeniden düzenlenmiştir.
 - ♦ **Cumhurbaşkanına Kararname Yetkisi:** Cumhurbaşkanına kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verilmiştir.

1982 Anayasası, Türkiye'nin siyasi ve toplumsal dinamiklerine paralel olarak önemli değişimler geçirmiş, özellikle temel hak ve özgürlükler, yargı ve yürütme erklerinin yetki ve sorumlulukları alanında birçok kez revize edilmiştir. Bu değişiklikler, Anayasa'yı ilk halinden oldukça farklı bir yapıya büründürmüştür.

1980 Darbesi Sonraki Hükümetler ve Mardin'e yansımaları: Darbe sonrası Bülend Ulusu liderliğinde bir hükümet kuruldu (1980-1983). Ardından Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP) iktidara geldi ve 1980'li yılların büyük bir bölümünde ülkeyi yönetti. Metinde Mardin özelinde valiler ve belediye başkanları dönemlerine değinilmiş, özellikle kentsel planlama ve

göç konularında yaşanan değişimlere dikkat çekilmiştir. Mardin’de 1984-1991 yılları arasında köy yollarının, su ve elektrik hizmetlerinin yaygınlaştığı, ancak eski mezarlık alanının tahrip edilerek mahalle kurulmasına göz yumulduğu belirtilmiştir. Ali İhsan Ensari döneminde (1984-1989) şehirde nüfus artışına paralel olarak yeni yerleşim yerlerine ihtiyaç duyulduğu ve bir dönem olmuş ve bugünkü Yenişehir için Mardin Kültür ve Medeniyeti ile hiç bağdaşmayan bir plan yapıldı.

Planlanan alanlar Akkoyunlu Ravza ve Fahriye isimli hanedan mensupları tarafından Kasimiye Medresesini sonsuza kadar yaşatacak Vakıf arazileri ile Artuklu Melik Mansur tarafından Mardin Ulucami ve Mansuriye Medresesi için vakfedile Eski Mansoriye köyü yeni adı Yalım Köyü (Mahalesi) arazileri talan edenlere rant sağlayacak şekilde yapılaşma şehre huzur ve mutluluk getirmemiştir.

VII-28 Şubat Postmodern Darbesi ve Etkileri

Postmodern Darbe Kavramı

Postmodern darbe terimi, 1997 Şubat ayında yapılan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında alınan ve **28 Şubat kararları** olarak bilinen süreçte ortaya çıktı. Radikal Gazetesi yazarı Türker Alkan’ın 13 Haziran 1997 tarihli “Postmodern Bir Askeri Müdahale” başlıklı yazısı ile bu kavram gündeme geldi.

- 1. Modern:** “Çağdaş, bugünkü” anlamına gelir. Modernizm, geleneklerin, sanatsal, edebi, sosyal organizasyonların ve gündelik yaşamın geçerliliğini yitirdiği fikriyle ortaya çıkmıştır.
- 2. Postmodernizm:** Modernizm sonrası ve ötesi anlamına gelir. Modernitenin sorgulanması, insanı merkeze alan, seküler ve hümanist dünya görüşünü eleştiren ve alternatif geliştirmeye çalışan tüm düşünceleri kapsar.
- 3. Postmodern:** Postmodernizmi destekleyen, postmodernizm yanlısı olan kişilere denir.

28 Şubat Süreci: Neden Postmodern Darbe?

Türkiye tarihine “postmodern darbe” olarak geçen 28 Şubat, toplum ve siyaset üzerinde derin izler bıraktı. 1997 yılında Necmettin Erbakan ve Tansu Çiller hükümetinin silahlı kuvvetler tarafından istifaya zorlanmasıyla yaşandı. Önceki askeri müdahalelerden (27 Mayıs, 12 Eylül) farklı olarak, askerler yönetime bizzat el koymayıp daha çok **medya üzerinden bir savaş** yürüttüler. Bu durum, 28 Şubat’ın “postmodern darbe” olarak anılmasına yol açtı ve askerlerin deyimiyle “**demokrasiye balans ayarı**” yapıldı.

Dönemin Refah Partisi, 1995 seçimlerinden birinci parti olarak çıktı. Erbakan’ın Başbakan olmasıyla birlikte, TÜSİAD, medya ve askerlerin üçlü koalisyonu ile iktidar, korku senaryoları ve askeri baskılarla yıkıldı. Refah Partisi kapatıldı, yöneticilerine siyasi yasak getirildi. Bu süreçte onlarca banka batırıldı, Türkiye milyarlarca dolar zarara uğratıldı ve gayri safi milli hasılanın üçte biri buharlaştı. Dönemin güçlü paşalarından birinin “28 Şubat bin yıl sürecek” demesine rağmen, darbenin etkileri günümüzde hala hissedilmektedir.

Orduya Kurulan Kumpaslar

Bu dönemde Genelkurmay Başkanı’nın terör örgütü üyeliği suçlamasıyla cezaevine gönderildiği ve ordu içinde yetişmiş kadroların tasfiye edildiği, yerlerine yetersiz unsurların alındığı bir süreç yaşandı. Bu unsurlar daha sonra 15 Temmuz askeri darbe girişiminde bulunmuştur.

Yalçın Akdoğan ve İlker Başbuğ’dan Açıklamalar: Başbakan Erdoğan’ın danışmanı Yalçın Akdoğan’ın “Ordumuza kumpas kurdular” sözlerinin ardından, eski Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ da “Evet, gizli tanıklarla, ayarlanmış hakim ve savcılarla bize kumpas kuruldu” açıklamasını yaptı. Başbuğ, askeri müdahalelere karşı olduğunu belirterek, bunların Türkiye’ye zarar verdiğini vurguladı.

Erzincan ve Kayseri Olayları: Başbuğ, somut olaylara örnek olarak Erzincan ve Kayseri’deki soruşturmaları gösterdi. Kayseri’de Hava Kuvvetleri Komutanlığı’nda sahte bir emir yazılması, imza taklit edilmesi ve dijital verilerin karargâh bilgisayarlarına yerleştirilmesi gibi olaylar yaşandı. Bu süreçte cemaate doğru yönelen soruşturmalar, Erzurum Savcılığı’na intikal etti.

Yasa Değişikliği ve İrtica Eylem Planı: Meclis’ten gece yarısı çıkarılan bir yasayla sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmasının önüne geçildi. Ayrıca “İrtica Eylem Planı” adı verilen fotokopi bir belge gündeme geldi. Belgede 14 kişinin parmak izi olmasına rağmen Dursun Çiçek’in parmak izi bulunmuyordu ve bu 14 kişinin kimliği araştırılmadı.

TSK’ı Tasfiye Amacı: Başbuğ, bu kumpasların asıl amacının Türk Silahlı Kuvvetleri’nin tüm birimlerinde komple bir tasfiye yapmak olduğunu belirtti. Bu planın, dosyanın Yargıtay’a devredilmesi ve Saldıray Berk’in ifade vermeye gitmemesi nedeniyle tam olarak başarılamadığını ifade etti.

“Kozmik Oda” Aramaları: Dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç’a suikast düzenleneceği iddiasıyla başlatılan soruşturma kapsamında, Genelkurmay Ankara Seferberlik Bölge Başkanlığı’nda, kamuoyunda “kozmetik oda” olarak bilinen yerde 20 gün arama yapıldı. Genelkurmay Başkanlığı’nın tüm itirazlarına rağmen, devlet sırrı niteliğindeki belgeler ele geçirildi. Başbuğ, Kozmik Oda’ya giriş izni vermeseydi, kendisinin Arınç’a suikast azmettiricisi olarak suçlanabileceğini belirtti. Elde edilen bilgiler sonrasında devlet adına yasa dışı örgütlerde çalışan 813 elemanın tasfiye edildiği ifade edildi.

Mardin’deki Siyasi ve Yönetimsel Gelişmeler

TBMM Milletvekilleri ve Hükümetler (2002-2018)

Bu dönemde Mardin’i temsil eden milletvekilleri ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri de belirtilmiştir:

1. XXII. Dönem (2002): Süleyman Bölünmez (Bağımsız), Selahattin Cebeli, Nuri Eri, Mehmet Beşir Hamdi (AK Parti), Muharrem Doğan, Mahmut Duyan (CHP).

- **58. Hükümet:** Abdullah Gül başkanlığında kuruldu (28 Kasım 2002).
- **59. Hükümet:** Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında kuruldu (14 Mart 2003).

2. XXIII. Dönem (2007): Emine Ayna, Ahmet Türk (Barış ve Demokrasi Partisi), Süleyman Çelebi, Mehmet Halit Demir, Gönül Bekin Şahkulubey, Cüneyt Yüksel (AK Parti).

- **60. Hükümet:** II. Recep Tayyip Erdoğan Hükümeti (Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından görevlendirildi).

3. XXIV. Dönem (2011): Muammer Güler, Gönül Bekin Şahkulubey, Abdurrahim Akdağ (AK Parti), Ahmet Türk, Gülser Yıldırım, Erol Dora (Bağımsız).

- **61. Hükümet:** II. Recep Tayyip Erdoğan Hükümeti (2011 genel seçimleri sonrası).

4. XXV. Dönem (2015): Orhan Miroğlu (AK Parti), Mithat Sancar, Gülser Yıldırım, Erol Dora, Mehmet Ali Arslan, Enis Güneyli (Halkların Demokratik Partisi).

- **62. Hükümet:** Ahmet Davutoğlu başbakanlığında kuruldu.

5. XXVI. Dönem (2015): Orhan Miroğlu, Ceyda Bölünmez Çankır (AK Parti), Mithat Sancar, Gülser Yıldırım, Erol Dora (Halkların Demokratik Partisi).

- **63. Hükümet:** Ahmet Davutoğlu tarafından kurulan ilk seçim hükümeti.
- **64. Hükümet:** Ahmet Davutoğlu tarafından kuruldu.
- **65. Hükümet:** Binali Yıldırım başbakanlığında kuruldu (Ahmet Davutoğlu'nun istifası sonrası).

6. XXVII. Dönem (2018): Şehmus Dinçel, Cengiz Demirkaya (AK Parti), Mithat Sancar, Pero Dundar, Tuma Çelik, Ebru Günay (Halkların Demokratik Partisi).

- **66. Hükümet:** IV. Erdoğan Kabinesi (Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin ilk hükümeti, 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimi sonrası).

Mardin Valileri ve Belediye Başkanları

Mardin Valileri

- 1. Temel Koçaklar (2000-2006):** Mardin’in tanıtımı ve turizm kenti olması için büyük çaba harcadı, tarihi yapıların korunmasına yönelik çalışmalar yaptı.
- 2. Mehmet Kılıçlar (2006-2008):** Artuklu Üniversitesi’nin kuruluşu ve şehirdeki bilimsel toplantılarla şehre katkı sağladı.
- 3. Hasan Duruer (2009-2011):** Özellikle köylere yönelik hizmetleriyle dikkat çekti.
- 4. Turhan Ayaz (2011-2013) ve Ahmet Cengiz (2013-2014):** FETÖ ile iltisaklı olma gerekçesiyle Mardin Valiliği internet sitesinden kaldırılmışlar, ancak mahkemece suçsuz bulunmuşlardır.
- 5. Mustafa Taşkesen (2014-2015)**
- 6. Ömer Faruk Koçak (2015-2016)**
- 7. Mustafa Yaman (2016-devam):** Bu dönemde valilerin öncelikli görevleri terör örgütleriyle mücadele olmuştur.

Mardin Belediye Başkanları

Aydın Saraçoğlu Dönemi: Başarılı Yıllardan Beklenmedik Mağlubiyete (1989-1994)

1989-1994 yılları arasında A. Aydın Saraçoğlu oldukça başarılı bir dönem geçirse de, 1994 yerel seçimlerinde umduğu sonucu alamadı. Bu seçimlerde, Doğru Yol Partisi’nden (DYP) Abdulkadir Tutaşı büyük bir farkla galip

gelerek belediye başkanlığı koltuğuna oturdu. Abdulkadir Tutaşı, bu görev süresi boyunca aynı zamanda Türk Belediyeler Birliği Genel Sekreterliği gibi önemli bir pozisyonu da üstlendi.

2019-2022 Dönemi (AK Parti): Bu dönemde ise Artuklu Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır. Sağlık sorunları nedeniyle bu görevinden istifa etmiştir.

Abdulkadir Tutaşı'nın Şehre Kazandırdıkları

Abdulkadir Tutaşı'nın belediye başkanlığı dönemlerinde Mardin'e kazandırdığı bazı önemli projeler şunlardır:

- 1. Spor Alanları:** Özellikle Artuklu Belediye Başkanlığı döneminde gençlerin spor yapabileceği alanlara ağırlık vermiştir. Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Spor Toto Teşkilat Başkanlığı'nın katkılarıyla **10 adet halı saha** yapımını sağlamıştır. Ayrıca ek olarak 5 halı saha, tenis kortu ve çok amaçlı spor kompleksi için de söz almıştır.
- 2. Sosyal ve Kültürel Projeler:** Gençleri futbol oynamaya ve kitap okumaya yönlendirme hedefiyle Bilgi Evleri gibi projeleri desteklemiştir.
- 3. Altyapı ve Üstyapı Çalışmaları:** Genel olarak her iki başkanlık döneminde de ilçenin altyapı ve üstyapı ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yürütmüştür.

Abdulkadir Tutaşı, Mardin'e yaptığı hizmetlerle özellikle gençlere yönelik yatırımlarıyla öne çıkmıştır.

Metin Pamukçu: Mardin'e Yaptığı Hizmetler (2004-2009)

Metin Pamukçu, belediye başkanlığı döneminde Mardin'in altyapısını ve kurumsal yapısını modernize etmeye odaklanmıştır.

- 1. Yönetim ve Kurumsallaşma:** Kaynakların daha etkin kullanımı için planlı bir döneme geçiş yaptı ve belediyenin kurumsal yapısını güçlendirdi. **Norm Kadro** çalışmasını başlattı, personel sorunlarını çözdü ve **kalite yönetim sistemini** hayata geçirerek belediye hizmetlerinde stan-

dardizasyonu sağladı. Görev tanımları, iş akış şemaları ve stratejik planlar hazırlayarak modern bir yönetim anlayışını benimsedi.

2. **Altyapı ve Çevre:** Mardin'in uzun süredir devam eden **su sorununu çözerek** şehre “beyaz su” sağladı. Mezbahane projesinin altyapı ve finansman çalışmalarını tamamladı. Ayrıca Karayolları işletme sahasını yeşil alana dönüştürdü.
3. **Tarihi Miras:** Mardin Kalesi'ndeki kaya düşme riskine karşı **istinat duvarları** projesini başlattı. Sit alanlarının tespiti ve onarımı için Kültür Bakanlığı ile iş birliği yaparak şehrin tarihi dokusunu korumaya yönelik uzun vadeli bir çalışma başlattı.

Mehmet Beşir Ayanoğlu: Mardin'e Yaptığı Hizmetler (2009-2014)

Mehmet Beşir Ayanoğlu, belediye başkanlığı döneminde Mardin'in altyapısını geliştirmeye ve yaşam kalitesini artırmaya odaklanmıştır.

1. **Altyapı ve Çevre:** Önceki dönemde projelendirilen **Mezbaha Binası**'nın yapımını tamamladı (2011). Ayrıca heyelan riskine karşı 7 farklı noktada 10 istinat duvarı inşa ettirdi (2011). Şehrin atık yönetimi için büyük önem taşıyan **Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi**'nin inşaatını başlattı (2012).
2. **Kentsel Projeler:** Şehre 30 bin metrekarelik alanda sekiz yeni park kazandırdı ve semt spor sahaları inşa etti (2013). Şehrin ulaşım ağını iyileştirmek amacıyla **Otogar projesini** tamamlayarak hayata geçirdi (2013).
3. **Tarihi Miras:** Mardin'in tarihi bölgesini betondan arındırma ve restore edilecek alanları belirleme çalışmalarını başlattı (2011). Ayrıca, sit alanı ilan edilen bölgelerdeki su ve kanalizasyon şebekelerini yeniledi (2012).

Ahmet Türk'ün Siyasi Hayatı ve Kanco Aşireti

Ahmet Türk, 2 Temmuz 1942'de Mardin'de doğmuş, Güneydoğu'nun Kanco ailesinden gelmektedir. Siyasi hayatına 1973 yılında Demokratik Parti'den

Mardin milletvekili olarak başladı. Daha sonra CHP'ye katıldı ve çeşitli sol partilerde görev aldı.

- 1. SHP'den İhraç ve HEP Kuruculuğu:** Halepçe Katliamı nedeniyle 1989'da Paris'teki Kürt konferansına katıldığı gerekçesiyle SHP'den ihraç edildi. 1990'da Halkın Emek Partisi'nin (HEP) kurucu üyesi oldu.
- 2. DTP Dönemi:** HADEP ve DEHAP yönetiminde aktif roller üstlendi. DTP'nin kurulmasıyla Aysel Tuğluk ile birlikte partinin eşbaşkanı seçildi. 2006'da eşbaşkanlık sisteminin kaldırılmasıyla partinin tek genel başkanı oldu. 2007 seçimlerinde bağımsız Mardin Milletvekili olarak meclise girdi.
- 3. Abdullah Öcalan ile Görüşmeler:** Rahmetli Özal'ın mesajını iletmek üzere Abdullah Öcalan ile görüştüğünü, ateşkesin sürmesi için Bekaa'ya gitmeyi düşündüğünü belirtti.
- 4. Yeni Dönem Siyaseti:** Yeni partilerde inandırıcılık eksikliği olduğunu, parti içi hukuk ve demokrasinin zayıf olduğunu, iplerin perde arkasında başkalarının elinde sanıldığını ifade etti. “Vesayetle, vekâletle siyaset üretemeyiz artık” diyerek yeni bir anlayış geliştirme gereğini vurguladı.
- 5. Mardin Büyükşehir Belediye Başkanlığı:** 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde Mardin Büyükşehir Belediye Başkanlığına seçildi. Ancak Ocak 2016'da “silahlı terör örgütüne üye olmak”, “silahlı terör örgütü propagandası yapmak” ve “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasasına muhalefet” suçlamalarıyla dava açıldı. 17 Kasım 2016'da İçişleri Bakanlığı tarafından görevinden alındı, 24 Kasım 2016'da tutuklandı. Sağlık sorunları nedeniyle 3 Şubat 2017'de adli kontrol şartıyla tahliye edildi.
- 6. Yeniden Seçilme ve Görevden Alma (2019):** Devlet Bahçeli'nin Ahmet Türk için “tutuksuz yargılanmalı” açıklamasına HDP'den “merhamet dilenmiyoruz” yanıtı geldi. 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde HDP Mardin Büyükşehir Belediye Başkan adayı oldu ve %56,24 oy alarak yeniden seçildi. Ancak 19 Ağustos 2019 tarihinde İçişleri Bakanlığı ta-

rafından Diyarbakır, Mardin ve Van Büyükşehir Belediye başkanlarıyla birlikte görevden alındı. Bakanlık, başkanları “terör örgütü PKK/KCK ve uzantılarının amaçları için çalışmakla” suçladı ve valileri belediye başkan vekili olarak atadı.

7. 2019 Yerel Seçimleri

8. 31 Mart 2019 yerel seçimleri, Mardin’de önemli bir siyasi dönüşüme sahne olmuştur. Halkların Demokratik Partisi (HDP) adayı Ahmet Türk, Mardin Büyükşehir Belediye Başkanlığını %56,24 gibi yüksek bir oy oranıyla kazanmıştır.
9. Bu sonuç, HDP’nin bölgedeki güçlü siyasi tabanını ve yerel halkın demokratik iradesini bir kez daha teyit etmiştir. Seçimden önceki başkanın kayyım Mustafa Yaman olması, bu sonucun siyasi önemini daha da artırmaktadır.
10. Halk, merkezi yönetim tarafından atanmış bir idareci yerine, kendi oylarıyla seçtiği bir temsilciyi tercih etmiştir. Yüksek katılım oranı olan %80,68, halkın sandığa gitme ve iradesini yansıtırma konusundaki kararlılığını açıkça göstermektedir. Bu güçlü demokratik tercih, sonraki kayyım atamalarıyla ortaya çıkan siyasi gerilimin temelini oluşturmuştur.
11. 2019 Mardin Artuklu Yerel Seçimleri: Abdulkadir Tutaşı’nın Zaferi: 2019 yerel seçimlerinde Mardin Artuklu’da heyecanlı bir yarış yaşandı. Abdulkadir Tutaşı, merkez ilçe seçimlerinde önemli bir başarı elde ederek Halkların Demokratik Partisi’ni (HDP) geride bıraktı ve Artuklu Belediye Başkanı seçildi. Bu sonuç, Tutaşı’nın Artuklu’daki siyasi ağırlığını ve seçmen nezdindeki desteğini bir kez daha kanıtladı.
12. 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde HDP’nin kazandığı 65 belediyeden 48’ine, 19 Ağustos 2019 tarihinden itibaren kayyım atanmaya başlanmıştır; Mardin Büyükşehir Belediyesi de bu kapsamda yer almıştır. Seçilmiş belediye başkanı Ahmet Türk’ün yerine Mardin Valisi Tuncay Akkoyun görevlendirilmiştir. Akkoyun, 10 Ağustos 2023 tarihli Cumhurbaşkanlığı Atama Kararı ile Mardin Valiliğine atanmıştır.

13. 2024 Yerel Yönetim Seçimleri'nde Mardin Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nı DEM Parti adayı Ahmet Türk kazandı.

Mardin Büyükşehir Belediyesi seçim sonuçlarına göre:

- **DEM Parti (Ahmet Türk):** 218.314 oy ile %57,47
- **AK Parti (Abdullah Erin):** 105.506 oy ile %27,77
- **Yeniden Refah Partisi (İbrahim Atmaca):** 16.775 oy ile %4,42
- **HÜDA-PAR (İsmail Çevik):** 11.298 oy ile %2,97
- **CHP (Ömer Durak):** 9.478 oy ile %2,5

Katılım oranı ise %73,06 olarak gerçekleşmiştir.

14. DEM Parti adayı Ahmet Türk, 31 Mart 2024 yerel seçimlerinde Mardin Büyükşehir Belediye Başkanı olarak seçilmesine rağmen, 4 Kasım 2024 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından görevden alınarak yerine Mardin Valisi Tuncay Akkoyun kayyum olarak atanmıştır.

15. Bu kayyum ataması, Ahmet Türk'ün daha önce de iki kez görevden alınmasıyla birlikte Mardin'e yapılan üçüncü kayyum ataması olmuştur.

16. DEM Parti, bu kararı “halk iradesine ipotek” olarak nitelendirmiş ve kararın Anayasa'ya ve Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na aykırı olduğunu belirterek yargıya taşımıştır.

Ahmet Türk ve Hüseyin Kanco

Ziya Gökalp'in “Şaki İbrahim Destanı” şiirinde geçen **Hüseyin Kanco**'dan bahsedilir. Şiirde “Hain Kanco oldu ana sancaktar!” dizesiyle anılan Hüseyin Kanco, Mardin'in Derik ilçesine bağlı Atlı (Kasır Kanco) Hüseyin Kanco'Detaylı bilg.⁸

⁸ <https://www.talatsimdi.com/mardin/45-.pdf>